

Klundert onder Franse bezetting (1793)

zoals beschreven in de „Levensschets”
van ds Jacob Casper Metzlar (1751—1824)

door

W. H. KEIKES

Tot het eerste arbeidsterrein van de jonge predikant Jacob Casper Metzlar behoorde het in de Indonesische archipel gelegen eiland Onrust. De naam van dat eiland mag symbolisch heten voor de wisselvallige loopbaan van Metzlar. Diens „Levensschets”, een autobiografie, die in 1824 te Groningen in druk verscheen,¹ laat de lezer zijn talrijke lotgevallen meebeleven, te beginnen bij zijn pastorale zorg in het verre Indië en eindigende met zijn laatste standplaatsen op het eiland Schiermonnikoog en te Aduard.

Wie kennis heeft genomen van de boeiende inhoud van zijn geschrift kan het eens zijn met de tekst van de inleiding waar Metzlar schrijft: „Mijn levensloop is gewis een der zeldzaamste, in opzigt tot voor- en tegenspoed, rampen en zegeningen, droefheid en blijdschap, overvloed en gebrek, eer en aanzien en daarop gevolgde diepe vernederingen en wat niet al! — ja, maar ook niet minder aanmerkelijk wegens de ijselijkste doodsgevaren, hevige krankheden en aanbiddelijke reddingen, verlossingen en herstellingen uit dezelve, doorvlochten met diepe beproevingen en weder Goddelijke geleidingen en bewaringen, zodat, wanneer ik de som van het een en ander opmake, het goede nog verre het kwade overtreft en mij groote dankstof overblijft voor 's Heeren aanbiddelijke wegen met mij gehouden, hoezeer het altijd zwaarder valt het juk des tegenspoeds in zijnen ouderdom dan in zijne jeugd te dragen”.

De verleiding is groot om een samenvatting te geven van de gehele inhoud van Metzlar's „Levensschets”, doch beperking is geboden. Wij

Afb. 30. Jacob Casper Metzlar 1751—1851.

Schilderij in het bezit van Mr. J. C. Metzlar te Rotterdam.

willen hier speciaal de aandacht vestigen op die passages in zijn geschrift, die naast het meer uitgebreide werk van de stadssecretaris van Willemstad Pieter van Oldenborgh² van belang zijn voor de kennis van de gebeurtenissen in 1793 toen Franse troepen een felle actie ondernamen tegen de vestingsteden Klundert en Willemstad.

Enkele malen dringt zich de vergelijking op tussen de geschriften van Metzlar en Van Oldenborgh maar dan dient men te bedenken, dat deze schrijvers van een geheel verschillend standpunt zijn uitgegaan. Pieter van Oldenborgh wijdde een monografie aan de Franse belegering van Willemstad, Metzlar daarentegen beschrijft zijn eigen wederwaardigheden waarbij min of meer toevallig ook de strijd bij Klundert aandacht krijgt omdat Metzlar als plaatselijk „gereformeerd” predikant ooggetuige was. Voor ds Metzlar, die tijdens zijn leven al eens eerder een schokkende ervaring had ondergaan — in 1783 werd bij de terugreis van Indië naar het vaderland zijn echtgenote aan boord door amokmakende Chinezen vermoord — betekende het beleg van Klundert opnieuw een zenuwslopende gebeurtenis. Het was dan ook niet verwonderlijk dat hij die standplaats na de aftocht van de Fransen gaarne voor een andere ruilde.

Uit de fragment-genealogie Metzlar blijkt, dat het geslacht afkomstig was uit Herborn in Nassau alwaar een zekere Johan Caspar Metzler, geboren in het laatst der zeventiende eeuw, als korporaal wordt vermeld.³ Als zijn echtgenote wordt genoemd Barbara von Capp. De uit dit huwelijk geboren Johan Jacob Metzlar (ged. Herborn 21 maart 1717, overl. te Pekela 22 december 1780) trouwde respectievelijk met Charlotte Susanna Croon en naderhand met Jannigje Kruyck (ged. Benschop 10 december 1724, overl. IJsselstein 16 augustus 1768). Uit deze laatste verbintenis werd op 10 juni 1751 ds Jacob Caspar (of Casper) Metzlar geboren. Zijn vader lag toentertijd te Hulst in bezetting. „Mijne ouders”, zo schrijft ds Metzlar, „waren brave lieden, die beide God vreesden en met ruimte de eeuwigheid instapten” . . .

Ds Jacob Casper Metzlar, had te Utrecht kunnen studeren uit middelen, die door een zekere mr. David Reguleth ter beschikking waren gesteld mits de student zich verbond om na afloop der studie als

predikant naar Oost-Indië te zullen vertrekken. Metzlar is daar geweest van 1774 tot 1783. Om redenen van gezondheid vroeg en verkreeg hij toen toestemming om te repatriëren. Metzlar huwde kort voor zijn reis naar de Oost op 26 december 1773 in de Janskerk te Utrecht met Petronella Weppelman († 1783) en op 14 maart 1784 aan Kaap de Goede Hoop met Aletta Margaretha van Kervel (geb. Wageningen 22 april 1764, overl. te Aduard 9 april 1820). Uit dit tweede huwelijk werden hem een achttal kinderen geboren.

Nadat Metzlar voor een beroep naar Stiens in Friesland had bedankt nam hij met graagte een spoedig daarop volgend beroep naar Klundert aan: „den 12 Januarij 1790 werd ik, op collatie van Z.D.H., in de Klundert, niet ver van de Willemstad, beroepen. Dit beroep nam ik aan en predikte den 27 Junij te Beusichem mijn afscheid.”

Uit het relaas, dat ds Metzlar van zijn verblijf te Klundert — dat duurde van juli 1790 tot juni 1793 — heeft opgesteld wordt alras duidelijk waarom de predikant aan Klundert boven Stiens de voorkeur gaf. De excentrische ligging van het Friese dorp speelde waarschijnlijk geen al te grote rol (Metzlar achtte het althans enige jaren later niet bezwaarlijk om naar het eveneens noordelijke Harlingen te gaan) maar ongetwijfeld zijn de bijzonder gunstige geldelijke vooruitzichten in Klundert doorslaggevend geweest. Metzlar licht ons er uitvoerig over in: „de inkomsten waren er voordelig: behalve het gewone traktement van zes honderd guldens had ik er vijftig guldens als zoogenaamd huishuurgeld, vijftig als klassisgeld (voor het reizen naar de klassis, die te Dordrecht gehouden werd), vijftig als bijslag van de Staten van Holland, honderd voor de winterweekbeurten, dertig als kindergeld voor elk kind en al wierd er een kind in December geboren, dan toch werd voor hetzelfde het kindergeld voor dat geheele jaar betaald; hierbij kwam nog eene vermeerdering van tweehonderdenvijftig guldens traktement, door Zijne Hoogheid bij besluit van den 26 Maart 1793 op verzoek der gemeente mij toegestaan, terwijl bij gemeld besluit nog bepaald werd, dat die vermeerdering moest gerekend worden reeds begonnen te zijn den 1 Januarij 1791, zoodat ik den 1 Julij 1793 al 2½ jaar van die vermeerdering ontving, waardoor ik, nagenoeg, op honderd guldens

's maands rekenen kon. De pastorij en de tuin waren buitendien, als het eigendom van Z.D.H., uitnemend”.

Dat iedere medaille ook een keerzijde heeft ondervond Metzlar al spoedig. Het was niet louter goud dat er blonk in Klundert: „de dienst was er zeer zwaar en het luchtsgestel niet zeer gezond” . . . Bovendien ondervond de predikant veel tegenwerking van „eenen befaamden dweeper”, die hem het leven bijzonder zuur maakte: „tot zijnen dood is hij de plaag van den predikant gebleven”. Eerlijkheidshalve voegde Metzlar er in zijn dagboekbladen bij, dat er in Klundert ook veel godvruchtige mensen waren en de zondag er „buitengemeen stichtelijk” werd gevierd.

Van de twee dochtertjes waarmee het gezin-Metzlar te Klundert werd verrijkt stierf er een jong. Overigens verliep het leven in de pastorie gelijkmatig en viel er niets bijzonders voor totdat de overval der Fransen in 1793 diep ingreep in het rustige bestaan van de Klundertse bevolking.

Het beeld, dat de predikant Jacob Casper Metzlar ons tekent van de voor Klundert en naaste omgeving zo enerverende gebeurtenissen mag over het algemeen zeer levendig worden genoemd. Uit alles blijkt duidelijk, dat de schrijver de ontwikkeling van de strijd van nabij heeft meegemaakt en goede relaties onderhield met de leidinggevende figuren van het strijdtoneel, in het bijzonder met baron Von Kropff, de bevelhebber in de vesting Klundert.

Ds Metzlar moest zich nog haasten om zich vóór de insluiting der stad door de Franse belegeraars met zijn gezin te kunnen verenigen: „Den 19 Februarij (1793) deed ik een reisje naar Dordrecht, waar ik vernam, dat de Franschen van Breda langs Zevenbergen het naar de Klundert rigtten. IJlings keerde ik terug en kwam den 20, des avonds laat, aan de barrière; Von Kropff liet mij zelf in”.

„Den 21 reeds werd de Klundert door de Franschen opgeëischt”, zo gaat het verslag van Metzlar dan verder, „enkelen, die in die benarde oogenblikken nog al wat invloed ten goede konden hebben, verlieten de Klundert; ik bleef op mijn post”. Dit laatste is door de dagboekschrijver niet zonder reden gememoreerd want het was juist die aanwezigheid in de stad onder het Franse bewind die hem achteraf in grote

moelijkheden bracht zoals uit zijn beschrijving, die tevens een kleine apologie is, blijkt: „Mijn vertrek derwaarts (bedoeld wordt: naar Harlingen) werd echter in de Klundert nog voorafgegaan door eene zeer onaangename en alleszins onverwachte gebeurtenis. Toen de Franschen in de Klundert meester waren hadden zij van een ieder den eed van trouw gevorderd: niemand durfde dit weigeren want wij bevonden ons in en onder hunne magt. De Klundert nu door de Franschen verlaten zijnde, kwam er den 15 April eene kommissie uit den Domeinraad van Z.D.H., bestaande uit de Heeren Tollius, Le Jeune en den Griffier Ferrand. Voor dezen werd ik met meer anderen ontboden en door hen, om des eeds wille, (benevens anderen), in mijnen dienst geschorst totdat de zaak nader zoude onderzocht zijn. Dit viel mij hard, daar ik uit een beginsel van pligt op mijnen post gebleven was en hierdoor, in die benarde omstandigheden nog al vrij wat nut stichtte, terwijl anderen, die ook invloed zouden gehad hebben, de stad verlaten hadden en, nu het gevaar over was, zegepralend terug kwamen”. Met enige bitterheid stelt de predikant al deze feiten vast; zijn situatie vertoont merkwaardig veel overeenkomst met tal van landgenoten tijdens de Duitse bezetting, die ook door overmacht meenden te moeten toegeven aan eisen, die de bezetter stelde

Het liep voor Metzlar met een sisser af. Reeds op 20 mei werd hij in zijn ambt hersteld. Minder goed verging het de schoolmeester van Klundert; deze kreeg definitief zijn ontslag.

Over de dramatische uren, voorafgaande aan de inname van Klundert door de Franschen, worden wij vrij gedetailleerd ingelicht: „Den 23 (februarij) werd de Noordschans en Sluis (twintig minuten van de Klundert) door de Franschen bezet. Den 24 predikte ik, des voormiddags, onder het hooren bulderen van het vijandelijk geschut, ter beemoediging van mijne gemeente, over Ps. 143: vs. 9b „Bij u schuil ik”. Den 25, des namiddags, werd de stad weder opgeëischt; Von Kropff hield zoo lang mogelijk vol. Te drie uren begon het bombardement tegen de stad; kerk, huizen en pastorie werden beschadigd en wij hadden met onze drie lieve kinderen (naauwelijks uit de kinderziekte hersteld) benaauwde uren in onze woning.”

Nadat Metzlar ook nog verhaald heeft, dat de moeder van zijn

kleermaker, „nieuwsgierig uitkijkende wat er gebeurde”, door een kanonskogel dodelijk werd getroffen, geeft hij zijn laatste ontmoeting weer met commandant Von Kropff, „die van de Roomsche religie was.”

Het tafereel, dat ons wordt geschilderd doet haast operetteachtig aan: „Von Kropff kwam bij ons”, aldus Metzlar, „en zeide tot mij in de Hoogduitsche taal: mijn lieve dominé! bid voor mij! ik heb geen tijd om te bidden; ik moet vechten. Nooit heb ik dien braven man weer levende gezien.”

Geheel anders dan bij het nogal objectief gehouden relaas van de Willemstadse sekretaris Pieter van Oldenborgh laat ds Metzlar ons ook iets meebelevan van zijn meer persoonlijke ervaringen, b.v. tijdens het emotionele moment waarop de Franse troepen Klundert binnendringen: „’s Avonds te elf uren werd de stad stormenderhand, onder den Franschen generaal Berneron, ingenomen en met krijgsvolk overstroomd; de plundering werd afgebeden. Mijn huis was vol; alle voorraad werd, in dien eenen nacht, bij mij verbruikt; ik was volstrekt van niets meester; mijne vrouw en kinderen zaten veiligheidshalve opgesloten; nimmer ook vergeet ik dien nacht.”

In zijn „Levensschets” schenkt Metzlar evenals Pieter van Oldenborgh, uitvoerig aandacht aan de tragische dood van Von Kropff.

Na die passage keert de auteur weer terug tot zijn persoonlijke omstandigheden, die blijkbaar verre van rooskleurig waren: „Intusschen leed ik onbeschrijfelijk veel, ook bij de aanhoudende inkwartieringen en zorgen van allerlei aard, zoodat ik door zenuwkoortsen ongesteld en tot mijnen dienst onbekwaam werd.”

De sfeer, die door de publikatie van Metzlar wordt opgeroepen, vindt men hier en daar ook terug in een geschrift, dat Van der Zande over de gebeurtenissen te Klundert heeft uitgegeven.⁴

Voor de ingezetenen van Klundert, voor verreweg het grootste deel aanhangers van het Huis van Oranje, zo schrijft deze, was de druk, die de Fransen allerwegen deden gevoelen, dubbel zwaar.

Al spoedig, nadat de Fransen in het stadje heer en meester waren, legden zij aan de plaatselijke bevolking een gedwongen lening op terwijl uiteraard op de onroerende bezittingen van de Prins onmiddellijk beslag werd gelegd.

Ten teken, dat Klundert in Franse handen was gevallen, deed men de vijandelijke driekleur op de toren plaatsen, terwijl op 1 maart een vrijheidsboom werd opgericht. De voeding van het Franse garnizoen ter grootte van 1200 man, betekende een dagelijks terugkerende last. Het was dan ook geen kleinigheid voor de broodbakkers van Klundert om dagelijks 4000 broden voor de troepen van Berneron te leveren! Om aan die verplichting te kunnen voldoen, moesten zelfs bakkers in de omgeving worden ingeschakeld. Hoewel niet iedereen tijdens de Franse bezetting ziek van ergernis zal zijn geworden, laat zich toch wel indenken, dat de lichamelijke conditie van een emotioneel man als ds Metzlar er door allerlei belevenissen en persoonlijke ervaringen niet beter op was geworden.

Na het voortdurend beleg van Willemstad nog gememoreerd te hebben vermeldt ds Metzlar, dat op 22 maart Klundert door de Franse bezetters werd verlaten daar zij op 16 maart daaraan voorafgaande reeds van de verovering van Willemstad hadden moeten afzien.

Op verschillende pagina's van zijn geschrift komen ijdelheid en een zeker vertoon van braafheid steeds weer om de hoek kijken. Zo is het ook wanneer Metzlar bij de terugtocht van de Fransen de vrees koesterde dat hij als gijzelaar zou worden meegenomen. „Hetgeen ik echter ontquam”, zo schrijft hij verder, „voornamelijk mede door de cordate tusschenkomst van den Luitenant-kolonel L., die bij mij was ingekwartierd geweest.” Zijn braafheid moge worden afgeleid uit het volgende: „Den te voren reeds genoemden beruchten dweeper wilden de Fransen toen medenemen, maar ik bad voor hem; zijne vrouw en kinderen hadden toch geen schuld aan zijne verkeerdheden” . . .

Hoewel de burgerij van Klundert aanvankelijk nog voor een terugkeer der Fransen vreesde kon zij al spoedig door de komst van Staatse troepen gerust worden gesteld. Evenals Willemstad was ook Klundert voor velen een bezienswaardigheid geworden: „Ongelooflijk groot was intusschen de toevloed van vreemdelingen (waaronder vele aanzienlijken uit andere gewesten) die uit nieuwsgierigheid de Klundert kwamen bezichtigen; waarvan ik voor de armen partij trok door het plaatsen van bussen namens den kerkeraad aan de poorten, met oppassers, die dezelve

den aankomenden met eene vriendelijke aanbeveling aanboden en waarbij wij goede rekening vonden”.

Om de doorstane angst en vermoeienissen weer enigszins te boven te komen ondernam ds Metzlar op 8 april bij wijze van „uitspanning” zoals hij het zelf noemt, een uitstapje naar Dordrecht. Aldaar werd hem in zijn logement een bundeltje brieven overhandigd waaronder „eene grootten, die zich onderscheidde”. Het bleek een beroep naar Harlingen te zijn! Hoezeer dit hem op dat moment welkom was blijkt overduidelijk door zijn „Zoo kwam dan na lijden ook verblijden” . . .

Op 11 juni 1793 voer het predikantsgezin reeds naar Friesland; Metzlar bleef nog enige tijd achter om enkele zaken te regelen en zijn afscheidspredikatie, bepaald op 30 juni, voor te bereiden. Tot zolang vond hij onderdak bij de stadssekretaris Elemans, die tot zijn vriendenkring behoorde. Nog op de dag van zijn afscheidspreek scheidde ds Metzlar zich in om via Dordrecht, Gouda en Amsterdam naar Harlingen te reizen. Met de herinnering aan enerverende dagen in Klundert zou hij in het Noorden een nieuwe levensfase ingaan doch ook daar zouden schokkende ervaringen hem niet bespaard blijven . . .

AANTEKENINGEN

- ¹ „Levensschets van Jacob Casper Metzlar tot en met zijne vijftigjarige herinneringsleerrede den 29 Februarij 1824 te Groningen uitgesproken”, Groningen 1824. (177 pp.). Een geschreven exemplaar bevindt zich in het bezit van mr. J. C. Metzlar te Rotterdam, die als rechtstreekse afstammeling van de auteur ook nog andere bescheiden, betrekking hebbende op de „Indische periode” van Metzlar in eigendom heeft. Mr Metzlar was zo vriendelijk om genoemde stukken ter inzage beschikbaar te stellen.
- ² P. van Oldenborgh, De belegering en verdediging van de Willemstad in Maart MDCCXCIII, Dordrecht/Amsterdam 1793.
- ³ Vgl. Nederl. Patriciaat, dl. VII (1916), p. 246—248.
- ⁴ D. A. K. van der Zande, Een kijkje te Klundert in den zoogenaamden Franschen tijd (1793—1815), Zevenbergen 1892.